

STUDIA ETNOLOGICZNE I ANTROPOLOGICZNE

Tom 1

**Śląsk Cieszyński
i inne pogranicza w badaniach nad tożsamością
etniczną, narodową i regionalną**

pod redakcją

Ireny Bukowskiej-Floreńskiej

przy współudziale

Haliny Rusek

**Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 1997**

Spis rzeczy

Wstęp (Irena Bukowska-Floreńska, Halina Rusek) 7

TOŻSAMOŚĆ ETNICZNA MIESZKAŃCÓW ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO

Tadeusz Siwek: Specyfika tożsamości etnicznej na Zaolziu	11
Urszula Kaczmarek: Tożsamość regionalna mieszkańców Zaolzia	16
Halina Rusek, Lesław Werpachowski: Wymiary tożsamości regionalnej młodzieży pogranicza polsko-czeskiego	28
Grażyna Praweńska-Skrzypek, Bolesław Domański: Zróżnicowanie przestrzenne postrzegania własnego regionu przez mieszkańców Śląska Cieszyńskiego	42
Irena Bogocz: Język jako czynnik zachowania tożsamości etnicznej (na przykładzie najmłodszej generacji Polaków na Zaolziu)	53
Janusz Spyra: Między Europą a zaściankiem. Żydzi na Śląsku Cieszyńskim na przestrzeni wieków	58
Barbara Żebrokowa: Gospodarcze podłoże tożsamości kulturowej Śląska Cieszyńskiego	77
Małgorzata Kiereś: Uwagi o zmianach kulturowych górali Śląska Cieszyńskiego. Wybrane zagadnienia z badań terenowych	89

IDENTYFIKACJA ETNICZNA NA POGRANICZACH I TERENACH TRANSGRANICZNYCH MATERIAŁY I IMPLIKACJE TEORETYCZNE

Roman Matykowski: Śląsk Cieszyński a Podbeskidzie. Świadomość regionalna mieszkańców województwa bielskiego (spojrzenie geograficzne)	99
Andrzej Sadowski: Identyfikacja narodowa na pograniczu polsko-białoruskim	115
Iwona Kabzińska: Tożsamość kulturowa, tożsamość narodowa. „Kultura polska” w rozumieniu Polaków z Białorusi	128
Mirosław Sobecki: Poczucie tożsamości narodowej a świadomość kulturowa młodych Litwinów i Białorusinów, uczniów liceów ogólnokształcących	140
Ryszard Kantor: Między identyfikacją narodową a regionalną. Przypadek Polskiej Orawy	146
Irena Bukowska-Floreńska: Kultura tradycyjna a tożsamość kulturowa społeczności pogranicza	154
Anna Szyfer: Tożsamość kulturowa. Implikacje teoretyczne i metodologiczne	159
Jerzy Nikitorowicz: Tożsamość a akomodacja	168
Summary	176
Zusammenfassung	177

Wstęp

W 1995 roku decyzją Ministerstwa Edukacji Narodowej w Filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie utworzono kierunek „etnologia”. Było to możliwe dzięki zaangażowaniu miejscowej kadry samodzielnych pracowników nauki — etnologów, folklorystów, historyków kultury — oraz wieloletniemu dorobkowi naukowemu prowadzonych tu wcześniej badań etnologicznych i antropologicznych.

Region śląski, w którym koncentruje się pogranicze społeczno-kulturowe polsko-czeskie, polsko-słowackie i polsko-niemieckie, od dawna zachęca tutajszych badaczy nie tylko do dokumentowania jego niezwykle bogatej tradycji kulturowej, lecz także do obserwacji i analiz mechanizmów funkcjonowania kultury pogranicza. Upoważniło to najpierw zespół organizatorów (w 1994 roku), później Radę Kierunku Etnologia (w 1995 roku) do wprowadzenia do ogólnopolskiej uniwersyteckiej siatki studiów etnologii, realizowanych w Filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie, problematyki tożsamości regionalnej i specyfiki kultur pogranicza. Wprowadzono też dwie specjalizacje (na IV i V roku studiów): etnologiczno-antropologiczną i etnologiczno-folklorystyczną, ze szczególnym ukierunkowaniem na etnomuzykologię.

Wśród publikacji etnologicznych (także na temat folkloru) i antropologicznych, czy to w postaci wydawnictw zwartych — prac indywidualnych lub zespołowych — czy artykułów drukowanych zarówno w Uniwersytecie Śląskim, jak i w innych ośrodkach naukowych, krajowych i zagranicznych, brakuje na Śląsku stałego wydawnictwa etnologicznego. Wydawnictwo takie powinno być bieżącym odbiciem prowadzonych tu badań etnologicznych. Powinno też odzwierciedlać współpracę naukową śląskiego uniwersyteckiego ośrodka etnologów i antropologów z innymi ośrodkami w kraju i za granicą.

Pierwszy tom *Studiów etnologicznych i antropologicznych*, poświęcony polskim pograniczom społeczno-kulturowym, problematyce tożsamości etnicznej, narodowej i regionalnej, otwiera te możliwości.

Pogranicza państwowe czy kulturowe, zwłaszcza etniczne i regionalne, stanowią interesującą płaszczyznę analiz teoretycznych i badań empirycznych, gdyż skupiają zagadnienia składające się na obraz przeobrażeń społecznych, politycznych, ekonomicznych, kulturowych co najmniej dwóch, a często wielu różnorodnych społeczności. Umożliwiają badania różnych aspektów tożsamości mieszkańców pograniczy, szczególnie aspektu narodowego i kulturowego. Aspekty badane najczęściej też są niejednorodne, dwu- lub wielowymiarowe. Są trudne do określenia i sprecyzowania nie tylko dla badacza, obserwatora z zewnątrz, ale także dla ich „nosicieli” — członków społeczności pogranicza.

Autorzy artykułów zamieszczonych w prezentowanym tomie pragną uczestniczyć w dyskusji nad tak ważnym problemem, przyczynić się do pogłębienia badań nad przemianami tożsamości kulturowej społeczności pogranicza oraz nad różnymi obliczami zjawiska nazwanego „tożsamością regionalną”. Stawiają pytanie o to, jakie przeobrażenia zachodzą w tej skomplikowanej mozaice, postaw wobec siebie, innych ludzi, sposobu życia, zachowań i doświadczeń będących wynikiem uczestniczenia w określonej kulturze i strukturze społecznej — czyli w tożsamości jednostek tworzących społeczności polskich i innych pograniczy.

ETHNOLOGICAL AND ANTHROPOLOGICAL STUDIES

Vol. 1

Cieszyn Silesia and Other Borderlands in Studies on Ethnic, National and Regional Identity

S u m m a r y

The first volume of *Ethnological and Anthropological Studies* edited by a group of scholars consisting of ethnologists from the Cieszyn branch of the University of Silesia is a contribution to the debate concerning the cultural transformations of life patterns of borderland ethnic and cultural communities. The volume consists of two parts. One of them entitled: *Ethnic Identity of Inhabitants of Cieszyn Silesia*, contains considerations concerning the specificity of ethnic, ethnic-cultural and regional identities of inhabitants of Cieszyn Silesia situated on both sides of Polish-Czech border. The articles included in this part contain reports from empirical studies devoted to different aspects and dimensions of cultural identities of inhabitants of the region: language as an element of preservation of ethnic identity of Poles from Zaolzie, spatial differentiation in the perception of their own region, economic basis of identity behaviour.

Some of the essays are devoted to different social groups on the Polish-Czech border: youth and dimensions of its regional identity, cultural changes of Silesian Uplanders, history of Jews in Cieszyn Silesia.

The second part of the volume is entitled: *Ethnic Identification on Borderlands and on 'Transborder' Areas. Materials and Theoretical Implications*. It contains theoretical considerations — frequently supported by empirical studies — concerning the changes of national and cultural identity on the Polish-Belorussian borderland of the following relations: national and regional identifications, traditional culture and cultural identity, identity and accommodation.

In the present work questions concerning the current facets of the phenomenon called „regional identity”, „ethnic-cultural identity” and the transformations within it have been asked.